

Milan Chytrý [ed.]

Vegetace České republiky. 1. Travná a keříčková vegetace

Academia Praha, 2007, 526 p., ISBN 978-80-200-1462-7.

Na prelome botanickej sezóny 2007 sa na pultoch kníhkupectiev a vzápätí na pracovných stoloch botanikov v Čechách, ale aj v susedných zemiach objavila dlho avizovaná a netrepeľivo očakávaná kniha – prvý zväzok Vegetace České republiky. Je venovaná trávnej a kríčkovitej vegetácii, čo je pre kolektív autorov zo Slovenska aj mňa osobne obzvlášť výborná správa, nakoľko práve tieto skupiny sú u nás v štádiu intenzívneho spracovávaní. Každý spracovateľ určitej triedy potvrdí, že mať po ruke vegetačné prehľady z celého areálu danej jednotky je neuveriteľne inšpirujúci a nápomocný nástroj. Toto v plnej miere platí aj pre recenzovanú knihu – možno, že radosť z jej existencie ma ovplyvnila natoľko, že hľadanie chýb a nedostatkov sa mi zdalo až nepatričné. Ale jedným z motívov písania recenzií na knihy je aj tento. Tvorcovia kníhy sa ale nemusia obávať. Dielo ktoré pripravili je pripravené skutočne precízne.

Ako spolutvorcovi obdobného projektu na Slovensku mi ale nedá neporovnávať výsledok s našim prehľadom, ako aj s ďalšími európskymi vegetačnými prehľadmi, napr. v Rakúsku, Nemecku, alebo v Holandsku. Z hľadiska technického a grafického spracovania si dielo zasluhuje plným právom absolútorium. Snáď jedinou malou chybou je anglický popis pod obrázkom 6, ktorý v skutočnosti zobrazuje zrážky a nie priemernú ročnú teplotu, ale toto vie aj cudzinec vydedukovať z priloženej škály.

Už v úvodných kapitolách sú veľmi jasne vysvetlené dôvody, pre ktoré sa ale toto dielo odlišuje od vyššie zmienených prehľadov v okolitých zemiach. Nápadným rozdielom je vypustenie úrovne radu z hierarchie syntaxónov. Je to síce netradičné, ale v úvodnej metodike na str. 19 dostatočne zdôvodnené. Vypustenie subjednotiek ako sú podtrieda či podzväz treba do budúca skôr odporučiť ako odmietnuť. Len zvyšujú počet mien na neúnosnú mieru – hoci, napr. v Nemecku sa dnes k tomuto jemne štruktúrovanému systému naopak stále viac a viac vracajú. Používanie variantov, ktoré nespadá pod pravidlá kódu však systém určite nevyjasňuje a otvára netušené pole pre *ad hoc* jednotky a početným ďalším autorom zvyšuje nutkanie povyšovať ich opätovne na subasociácie a na „veky vekov“ s nimi spájať svoje ctené meno. Výsledkom je vždy neprehľadné pole vegetačných jednotiek. Mnohé z nich už boli predtým opísané pod inými menami, ďalšie však odrážajú len určitú sukcesnú zmenu a prechod k inej jednotke, niektoré sú však unikátnou kombináciou druhov, tak vzácnou v krajine, že sa viažu na jedinú lokalitu a majú charakter reliktného či endemického spoločenstva.

Česká republika je jednou z fytoecologicky najlepšie preskúmaných krajín a jej bohatá databáza zápisov je obdivuhodná. Najst' nejaký systém, ktorým by sa z množstva údajov podarilo vytvoriť logický systém bolo preto dosť závažné rozhodnutie. Metóda Cocktail, ktorou sa explicitne definujú jednotky, tvorba expertného systému na jednoznačné priradenie zápisu k vegetačnej jednotke a stanovenie druhovej skupiny na báze fidelity druhov sa vybrali ako nástroje, ktorými sa malo toto neprehľadné pole upratať. V tichosti, s vrodenu chytosťou a v celej sérii publikovaných prác autorský kolektív trpezlivo obhajoval novú metódu, až nakoniec dostal zelenú, minimálne v stredoeurópskom priestore. Pre niektoré skupiny spôsobila táto metóda silnú redukciu, napr. do finálneho zväzu *Deschampsion caespitosae* spadli asociácie z niekdajších zväzov *Alopecurion*, *Cnidion* aj *Veronico-Lysimachion*. Tento metodický postup ale zároveň odlišujú českú knihu od ostatných prehľadov zásadným spôsobom.

Napriek povedanému je akceptácia tradičného systému stredoeurópskej fytoecologickej školy ešte stále zreteľná. Potvrzuje sa fakt, že ak aj v minulosti bola fytoecologická jednotka vyčlenená zodpovedne, s prihliadnutím k už opísaným spoločenstvám, zvyčajne si svoje miesto v systéme obhájila bez ohľadu na použitú klasifikačnú metódu. Mnohé jednotky, ktoré vznikali na malom území, s použitím nízkeho počtu zápisov, pri súčasnom ignorovaní existujúcich jednotiek a používaných mien, sa zákonite presunuli do širšie definovaných jednotiek a ich mená v súlade s kódom prešli do synonymiky.

Pokiaľ by táto metóda odstránila iba nános synonymických a prechodných jednotiek, priblížil by sa výsledok k ideálu. Kritické hlasy k tejto metóde však právom poukazujú, že je nemilosrdná a chladnokrvne zamietá aj jednotky, ktoré sa viažu na špecifické prostredie, alebo na jedinečnú históriu územia a tým sa celková diverzita územia javí chudobnejšia. Je to ako keby botanik namiesto tradičného „pohybu po kolenou“ (viď str. 17) nasadol do helikoptéry a začal snímkať vegetáciu z inej výšky. Zákonite sa všetky maloplošné, unikátne a neopakovateľné spoločenstva, existujúce na hranici svojho areálu, alebo len vo fragmentárnej podobe strácajú. Preto sa napr. vo zväze *Festucion valesiacae* nerozlišujú jednotky z najteplejších čadičových výbežkov v Českom stredohorí, špecifické typy z hadcov Mohelna, alebo unikátne panónske typy z Šibeničnika u Mikulova. Dá sa ale s definitívnou platnosťou prehlásiť, že tam neexistujú?

Inou komplikáciou, ktorá sťažuje porovnanie výsledku v českom prehľade s tým, k akému dospeli v okolitých krajinách, je takmer absolútne preferovanie floristického princípu. Fyziognomické hľadisko, hoci aj pomocné a niekedy subjektívne sa tu nepoužilo.

Presunutie teplomilných a mezofilných lemov do triedy *Festuco-Brometea* obracia geobotanikov k večnej debate o opodstatnenosti vyčleňovania jednotiek na fyziologickom a ekologickom princípe, ktoré nebýva vždy ruka v ruke podporené dostatočnou floristickou diferenciáciou. Pritom ešte nedávno navrhovali českí autori rozdelenie lemovej vegetácie do dvoch samostatných tried.

Z praktického aspektu, napr. mapovania biotopov sa ale fyziognomické kritérium stále používa, dokonca aj v českom katalógu biotopov. Pritom obsahovo je prehľad vegetácie dobre naviazaný na katalóg biotopov, ktorý vyšiel z toho istého autorského prostredia v roku 2001. Myšlienka preniesť poznatky modernej fytoecológie a ekológie do mapovacích jednotiek a tým ich priblížiť ochranárskej praxi je plne v intenciách smernice Európskej únie o potrebe ochrany najzázračnejších a najohrozennejších biotopov v nadnárodnom režime. A prepojenie s katalógom citiť aj z grafického spracovania. Oproti iným prehľadom pôsobi tento heslovitejší a hutnejší. Sám dobre poznám, aké ťažké je udržať niektorých autorov, ktorí majú vegetačný typ nachodený v teréne a poznajú všetky jeho lokálne floristické a ekologické špecifiká, v medziach predpísaného rozsahu.

Z tu zaradených tried sa ako najaktuálnejšie na porovnanie ponúkajú štyri triedy vysokohorskej vegetácie, ktoré vyšli v rovnakom čase aj na Slovensku. Pravdaže, s prihliadnutím na geograficky podstatné obmedzenejší výskyt tohto typu vegetácie v Čechách. Je prekvapivé, že v alpských vresoviskách sa nevyskytujú porasty s dominanciou *Vaccinium myrtillus* a *V. vitis-idaea*. V hercyniku sa viažu na oveľa nižšie polohy a sú klasifikované v triede *Calluno-Ulicetea*. Mimochodom, obsah triedy *Calluno-Ulicetea* je širší než v prípade slovenského, kde sa prijal koncept dvoch samostatných tried.

Aj odlišný názor na obsah a meno triedy *Juncetea trifidi* je trochu sporným bodom. V prehľade sa toto meno uprednostnilo pred inak v Európe akceptovaným menom *Caricetea curvulae*. Zatiaľ čo v Karpatoch sa v jeho rámci vyčleňuje iba jediný zväz, v prehľade Čiech ide o dva zväzy, ktorých diagnostické odlišnosti pôsobia ale skutočne dosť vážne. Aj zaradenie zväzu *Agrostion alpinae* do triedy *Elyno-Seslerietea*, vzhľadom na charakter tu opisovaných asociácií a tradičného poňatia tejto triedy v rámci alpsko-karpatskej sústavy sa javí dosť odvážne. A tak ako najpodobnejšie typy sa ukázali vysokobylinné porasty bez ohľadu na to, že *Salicion silesiacae*, hoci fyziognomicky odlišný typ, zostal v českom prehľade ukotvený v jednej triede *Mulgedio-Aconitetea*. Na úrovni asociácie celkom prekvapilo, ako málo hercýnskych typov je spoločných s karpatskými – okrem jedinej asociácie *Ranunculo platanifolii-Adenostyletum* fakticky ešte porasty *Adenostylo-Athyrium alpestre* (*distentifolii*). Pre porasty s dominanciou vysokých papradí je tradične v českých zemiach na rozdiel od Slovenska vyčlenený samostatný zväz.

Literatúra nie je uvedená za každou kapitolou, ale až v závere diela, čo môže sťažiť súborné vyhľadávanie prác ku konkrétnej vegetačnej triede. Úroveň citovaných prác býva lakmusovým papierikom kvality diela a záchytným bodom pre recenzenta, ako miesto najčastejších nedostatkov. Tu to neplatí – výber citovaných prác je veľmi konzistentný, len niekde uletel font (Jarolímek et al.). Výber prác je ale skutočne rozsiahly a reflektuje bohatú tradíciu fytoecológie v Čechách, počnúc Dominom a končiac prácami čerstvých doktorandov. V rámci českých a moravských autorov dominujú práce Balátovej-Tuláčkovej a Vicherka, ktorým je celá kniha po práve venovaná, ale početne sú citované práce Blažkovej, Kliku, Kolbeka,

Krahulca, Tomana, teda expertov na ucelené skupiny travinnobylinnej vegetácie. Citovanie prác autorov z okolitých krajín potvrdzuje už povedané, že výsledná syntéza je zasadená do kontextu európskej fytoecologickej reality.

Dielo je jednoznačne významné, inšpiratívne a do istej miery revolučné. Už sa tešíme na ďalšie pokračovanie.

Milan Valachovič